

УДК 37.013.42(075.3)

Новгородський Р. Г.

ПРИКЛАДНІ МЕТОДИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті автор розкриває особливості використання прикладних методик у професійній діяльності соціального працівника з різними категоріями клієнтів. Розкрито зміст навчальної дисципліни за вибором університету "Прикладні методики в соціальній роботі" для освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" за напрямом підготовки "Соціальна робота".

Ключові слова: *прикладні методики в соціальній роботі, арт-терапія, соціотерапія, терапевтичні можливості мистецтв.*

Постановка проблем. Актуальність підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними категоріями дітей та підлітків, на нашу думку, зумовлена: *по-перше*, необхідністю підвищення уваги сучасного суспільства до дітей та підлітків як суб'єктів соціальної роботи; *по-друге*, посиленням соціальної відповідальності суспільства за успішну соціалізацію підростаючого покоління, зокрема дітей та неповнолітніх; *по-третє*, створенням сприятливих умов для набуття дітьми позитивного соціального досвіду та формуванням здатності до соціальної самореалізації та саморозвитку власної соціальної особистості впродовж усього життя; *по-четверте*, потребою дітей та підлітків у соціальному супроводі в умовах сучасного технократичного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що проблема професійної підготовки фахівців соціальної сфери була об'єктом досліджень Р. Вайноли, І. Зверевої, Л. Завацької, О. Карпенко, А. Капської, Л. Коваль, Г. Лактіонової, Л. Міщик, Л. Гюпті та ін.

Проте аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до використання прикладних методик у професійній діяльності показав, що вона й досі залишається малодослідженою, зокрема недостатньо розкриті особливості підготовки соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів засобами прикладних методик.

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми та підлітками різних категорій. Для реалізації поставленої мети ми виокремили наступне **завдання**: визначити сутність та особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми та підлітками різних категорій при вивченні навчальної дисципліни за вибором університету "Прикладні методики соціальної роботи" для освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" за напрямом підготовки "Соціальна робота".

Результати теоретичного дослідження. На нашу думку, під професійною підготовкою майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми та підлітками слід розуміти як процес формування сукупності теоретичних знань (психологічних, педагогічних, соціологічних та ін.), практичних умінь та навичок (комунікативні, аналітичні, організаторські, прогностичні та ін.), а також особистісних якостей, що обумовлюють ефективне вирішення завдань попереджувально-профілактичної, корекційно-реабілітаційної, терапевтичної роботи засобами прикладних видів мистецтв з дітьми та підлітками як суб'єктів соціальної роботи.

Слід зазначити, що особливу роль у професійній підготовці соціального працівника щодо попереджувально-профілактичної, корекційно-реабілітаційної, терапевтичної роботи з дітьми та підлітками займає навчальна дисципліна за вибором університету "Прикладні методики в соціальній роботі". Доцільність упровадження у навчальний процес дисципліни "Прикладні методики в соціальній роботі" зумовлюється тим, що знання її основних положень є необхідною та важливою складовою професійної компетентності майбутнього соціального працівника.

Метою викладання навчальної дисципліни "Прикладні методики в соціальній роботі" є засвоєння прикладних методик й методів в соціальній роботі та їх практичне використання в професійній діяльності соціального працівника.

Завдання даної дисципліни полягає у тому, щоб майбутні соціальні працівники мали можливість оволодіти базовими знаннями, які необхідні для формування професійного уміння допомагати клієнтам обирати перспективні для них життєві цілі та шляхи й засоби досягнення їх, самоорганізовувати та саморегулювати ефективне використання цих засобів та рух цими шляхами;

розвиток мислення майбутніх фахівців; формування практичних навичок майбутнього професіоналізму.

Предметом навчальної дисципліни "Прикладні методики в соціальній роботі" є власне прикладні методики, які може використати соціальний працівник у своїй професійній діяльності з різними категоріями.

У процесі вивчення навчальної дисципліни "Прикладні методики в соціальній роботі" необхідно проводити міжпредметні зв'язки з такими навчальними дисциплінами, як: "Технології соціальної роботи", "Теорії і методи соціальної роботи" та ін.

Під час вивчення навчальної дисципліни згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні оволодіти наступними знаннями про:

- 1) місце і роль прикладних методик у професійній діяльності соціального працівника;
- 2) особливості застосування тих чи інших видів прикладних мистецтв у вирішенні соціальних проблем клієнтів;
- 3) терапевтичні можливості прикладних методик для розвитку та активізації внутрішніх ресурсів клієнта;
- 4) про значення прикладних методик у наданні психолого-педагогічної допомоги, спрямованої на подолання соціальних і особистісних проблем дітей та молоді.

Вміти:

- 1) застосовувати набуті знання у процесі самостійного опрацювання наукової літератури, у якій висвітлюється суміжна проблематика;
- 2) використовувати прикладні методики в різних напрямках соціальної роботи;
- 3) доцільно підбирати прикладні методики в соціальній роботі з відповідною категорією клієнтів;
- 4) аналізувати доцільність використання прикладних методик в соціальній роботі;
- 5) поновлювати професійні знання та впроваджувати їх в практичну діяльність.

Запропонована програма розрахована на 4 кредити, що складають 144 години з яких 16 годин лекційних занять, 14 годин – практичних, 20 годин – лабораторних, 20 годин – індивідуальної роботи, 74 годин – самостійної роботи. Тобто підготовка соціальних працівників в межах даного курсу, як бачимо, включає різні форми роботи – лекційні, семінарські, практичні заняття, лабораторні, самостійну та індивідуальну роботу студентів. Основна задача цієї навчальної дисципліни – теоретичне ознайомлення та практичне засвоєння прикладних методик у роботі соціального працівника, опрацювання професійних прийомів, формування навичок, умінь у застосуванні їх у різних напрямках соціальної роботи.

Дана навчальна дисципліна здійснюється в органічному зв'язку з різними видами навчання. Під час лекції розкривається предметно-понятійний зміст навчального курсу, з використанням фактичних даних аналізуються проблеми, вказуються можливі шляхи їх вирішення. На семінарах відбувається конкретизація проблем, які вивчаються, на основі самостійної підготовки уточнюються уявлення студентів, формуються позиції, особисті орієнтації. На лабораторних заняттях студенти практично оволодівають різноманітними прикладними методиками в роботі з різними категоріями клієнтів.

Зміст даного курсу відображено в тематичному плані, який поділений на змістовні модулі (табл. 1).

Так, наприклад, змістовий модуль І. "Творча діяльність як передумова соціалізації особистості клієнта" змістовно розкривається крізь призму розуміння процесу соціальної терапії та її впливу на соціалізацію клієнта в соціальній роботі. Студенти розглядають зміст основних понять, різновиди соціальної терапії, прийоми, техніки, характеристики тощо.

До першого модуля нами була включена тема "Різні види мистецтва та їх терапевтичні можливості в соціальній роботі". На нашу думку, ця тема дає можливість студентам розглянути не тільки різні види мистецтв, але й різновиди мистецтв як засоби зближення людей, своєрідний "міст" між фахівцем і клієнтом. Це особливо цінно в ситуаціях взаємного відчуження, при ускладненні в налагодженні контактів, у спілкуванні з приводу занадто складного і делікатного предмета. Потрібно зазначити, що продукти образотворчої діяльності є об'єктивним свідченням настроїв і думок людини, що дозволяє використовувати їх для динамічної оцінки стану, проведення відповідних діагностичних досліджень, проектування, прогнозування тощо.

Таблиця 1

Тематичний план дисципліни "Прикладні методики в соціальній роботі"

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	денна форма				
	л	п	лб	інд	с.р
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Творча діяльність як передумова соціалізації особистості клієнта					
Тема 1. Соціальна терапія та її вплив на соціалізацію клієнта соціальної роботи	2	2	2	2	7
Тема 2. Різні види мистецтва та їх терапевтичні можливості в соціальній роботі	2	-	-	4	7
Тема 3. Особливості соціально-терапевтичного впливу на особистість засобами прикладних методик	2	2	4	2	10
Тема 4. Малювання, ліплення, аплікація, конструювання та їх роль при роботі з різними категоріями клієнтів	2	4	6	4	10
Разом за змістовим модулем 2	8	8	12	12	34
Змістовий модуль 2. Мистецтво як профілактичний, реабілітаційний засіб для роботи з різними типами сімей у соціальній роботі					
Тема 5. Прикладні методики у соціальній роботі з сім'ями різного типу	2	2	2	2	10
Тема 6. Використання ігрових елементів у профілактичній та реабілітаційній роботі з сім'ями різного типу	2	-	2	2	10
Разом за змістовим модулем 3	4	2	4	4	20
Тема 7. Використання прикладних методик при роботі з дітьми з обмеженими функціональними можливостями	2	2	2	2	10
Тема 8. Особливості застосування прикладних методик при роботі з дітьми девіантної поведінки	2	2	2	2	10
Разом за змістовим модулем 4	4	4	4	4	20
ІНДЗ	20				
Усього годин	16	14	20	20	74
Загальна кількість годин	144				

На нашу думку, актуальним і доречним є включення до навчальної дисципліни такої теми, як "Малювання, ліплення, аплікація, конструювання та їх роль при роботі з різними категоріями клієнтів". За допомогою різних видів мистецтв студенти не тільки можуть виразити себе, але і більше довідатися про себе і про інших людей. Через образотворчу діяльність студенти навчаються активно передавати враження, які вони дістали в процесі навчання, бо образотворча діяльність близька до гри і розповідей, власне, дітей. Одні сторони навколишнього життя діти краще передають у творчих іграх, інші – у розповідях і, нарешті, – у малюнку, ліпленні, аплікації й конструюванні.

Творча реалізація дітей, їх малювання, ліплення, аплікація, конструювання тощо – це як спосіб соціальної адаптації. Особливо важлива для дітей з обмеженими функціональними можливостями, що в силу фізичних чи психічних особливостей свого стану найчастіше соціально дезадаптовані, обмежені в соціальних контактах. Творчий досвід, усвідомлення себе, розвиток нових навичок і умінь, дозволяють цим людям більш активно і самостійно брати участь у житті суспільства, розширюють діапазон їхнього соціального і професійного вибору. Розвиток творчого потенціалу дитини сприяє її можливостям приймати рішення, більш успішно будувати своє життя. У творчості людини, особливо дітей, втілюються почуття, надії і страхи, очікування і сумніви, конфлікти і примирення. Творчі можливості як дитини, так і дорослого припускають інтелектуальний, емоційний розвиток, розкриття творчого потенціалу, здійснення прав на гідне життя, можливість перебороти обмеження, викликані хворобою чи травмами.

Тому на практичних та лабораторних заняттях студенти опановують основні теоретичні знання та практичні уміння й навички володіти засобами різних видів мистецтв. Це, у свою чергу, виступає для них як символічна мова, що дозволяє не тільки більш точно навчитися виражати свої переживання, по-новому подивитися на ситуацію і життєві проблеми, але і знайти завдяки цьому

шлях до вирішення життєвих проблем клієнтів. Та й щоб розвинути в кожного клієнта здібності, закладені природою, соціальний працівник повинен сам розумітися на різних видах мистецтв, у дитячій творчості, володіти необхідними способами художньої діяльності. Використання прикладних методик, на нашу думку, дозволяє поєднувати самозаглиблення, пізнання самого себе і спілкування з дітьми на основі спільних інтересів. Звичайно, основні теми спілкування з дітьми – це вибір кольору, кольорової гами, вибір матеріалу для малюнка (крейда, вугілля, пастель, моно-фарби, туш, олійні фарби, акварель і т.п.), художнього стилю, у якому виконана композиція. Студенти навчаються будувати заняття таким чином, щоб діагностувати існуючі стани дітей (наприклад, пропонувалося намалювати певні почуття, виразити в малюнках певне ставлення до оточуючих, самого себе), коригувати певний тип поведінки і пристосувати її до навколишніх умов, розвинути здібності дітей.

У наступному змістовному модулі II. "Мистецтво як профілактичний, реабілітаційний засіб для роботи з різними типами сімей у соціальній роботі" студенти закріплюють знання та уміння використання прикладних методик при роботі з різними типами сімей, з дітьми девіантної поведінки, ігрових елементів у профілактичній та реабілітаційній роботі з сім'ями різного типу.

Так, студенти оволодівають навичками розробки індивідуальних програм для сімей, які виховують дітей з обмеженими функціональними можливостями. Наприклад, вони навчаються враховувати певні характеристики для таких програм: час настання інвалідності; характер реакції на інвалідність (емоційна, когнітивна, поведінкова); важкість порушень (діапазон обмежень, спричинених захворюванням або дефектом); рівень інтелектуального та емоційного розвитку; дотримання логічної послідовності занять з дітьми-інвалідами, виховні можливості сім'ї тощо. Навчаються обирати відповідні методи, які б були ефективними в роботі з групою таких категорій сімей, сприяли б підвищенню активності і розкриттю внутрішнього світу батьків і самих дітей, отриманню зворотного зв'язку від членів групи, створенню атмосфери довіри, щирості й конфіденційності того, що відбувається в групі, змогу зрозуміти інших і власну особистість.

Також студенти навчаються добирати доречні форми роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами, що сприятимуть інтеграції дитини в суспільство. Наприклад, для сімей, які виховують розумово відсталіх дітей студенти засвоюють знання та вміння проводити тренінги, спрямовані на вироблення життєвих вмінь та навичок самообслуговування, навичок елементарної гігієни, елементарних дій і спілкування з оточуючими, розвиток творчої активності [3].

При роботі з дітьми девіантної поведінки студенти розглядають вплив на них театротерапії як спонтанної театральної вистави за участю дітей і підлітків з відхиленнями у поведінці, використання музикотерапії, технік образотворчого мистецтва (графіка, різьба, малювання), організацію функціонування кіноклубів, кінолекторіїв, відеоклубів при соціальних службах, навчальних закладах з метою їхнього естетичного розвитку, формування соціального поведіння у соціумі, оздоровчо-лікувального, позитивного впливу на свідомість особистості, соціальної освіти і навчання тощо [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Професійні ролі, які виконує соціальний працівник, демонструють його вміння бути гнучким, мобільним, будувати певні сценарії професійних ситуацій, артистичним, креативним. Власне, соціальний працівник, як режисер, постановник соціальних дійств, у своїй діяльності використовує різні види мистецтва, що дозволяє йому проявити творчість, оригінальність, організаторські здібності. Організуючи соціальне дійство, він застосовує різноманітні методи: організаційні, педагогічні, психологічні, методи стимулювання та ін.

Отже, широке поле діяльності майбутнього соціального працівника дає можливість для використання різних видів мистецтва з метою розвитку особистості дитини, корекції її поведінки, попередження негативного впливу факторів зовнішнього середовища.

Використання прикладних методик є чудовим засобом звільнення від конфліктів і хвилювань, прискорювачем терапевтичного процесу, дисциплінуючою і контролюючою силою, засобом розвитку уваги до відчуттів, підсилення почуття власної особистісної цінності студентів.

Таким чином, у процесі вивчення та оволодіння знаннями, уміннями та навичками майбутніми соціальними працівникам даної навчальної дисципліни дасть змогу:

- 1) систематизувати знання про мотивовану діяльність у процесі попереджувально-профілактичної, корекційно-реабілітаційної, терапевтичної роботи з дітьми та підлітками;
- 2) усвідомити значення цієї роботи серед дітей та молоді;
- 3) розвивати комунікативні уміння партнерського спілкування з різними категоріями клієнтів соціальної роботи;

4) набути стійкого інтересу до самовдосконалення та оволодіння новими знаннями про особливості використання прикладних методик у роботі соціального працівника в Україні та за її межами.

Сформовані в майбутнього соціального працівника знання, уміння та навички роботи з різними категоріями клієнтів у межах запропонованого навчального курсу є невід'ємною складовою його загальнофахової професійної підготовки у ВНЗ.

Дана наукова стаття не вичерпує всієї поставленої проблеми і потребує подальшого напрацювання у сфері використання прикладних методик у роботі соціального працівника з різними групами населення, зокрема з різними віковими групами, врахування гендерного аспекту тощо в умовах різних соціальних інститутів виховання.

Використані джерела

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво : [навч. посібник] / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 230 с.
2. Артпедагогика и арттерапия. – М. : Издательский центр "Академия", 2001. – 87 с.
3. Арт-педагогика и арт-терапия в специальном образовании : [учеб. пособие для студентов сред. и высш. пед. учебных заведений] / Е. А. Медведёва, И. Ю. Левченко, Л. М. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М. : Издательский центр "Академия", 2001 – 248 с.
4. Курляк І. Є. Театротерапія як метод ресоціалізації соціально-дезадаптованої молоді (на матеріалах Польщі) / І. Є. Курляк // Вісник ЛДУ БЖД. – №13. – 2016. – С. 206-212.
5. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [ред. І. Д. Зверева]. – Київ-Сімферополь : "Універсум", 2012. – 535 с.
6. Соціальна робота : технологічний аспект / [за ред. проф. А. Й. Капської]. – К. : ДЦССМ, 2004. – 270 с.

Novhorodskyi R. G.

APPLIED TECHNIQUES IN SOCIAL WORKER'S JOB

In this article the author reveals the peculiarities of techniques application with different customer category in social workers' career. Moreover, packing of the free choice module Applied Techniques of Social Work is discussed within Bachelor degree, Social Work study program.

In particular, the author investigates two main modules of the course: Module I – Creativity as a Way to Socialize a Client, Module II – Art as Prevention and Rehabilitation in Social Work with Different Types of Families. While analyzing the modules, the author dwells on the issue of its packing for the bachelor students, Social Work study program.

The author reveals and proves the necessity of students' learning the topics of the course. Consequently, here an attention is drawn to the special categories of clients in social work: children with disabilities, deviant children, different family types etc.

The article briefly analyzes applied techniques, methods and forms of work with different customer categories in social work. In particular, there are mentioned various drawing, modeling, applique, design and other techniques.

Key words: *applied techniques in social work, art therapy, social therapy, therapeutic potential of art.*

Стаття надійшла до редакції 14.12.2016 р.